

Hlavní název: Svatováclavská zemská trestnice v Praze
Druh dokumentu: Monografie
ISBN: null
Autor: Herold, Eduard
Strana: [1] - 16

SYSTEM
♦KRAMERIUS♦

Podmínky využití

NK ČR poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny NK ČR a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny NK ČR není možné bez případného písemného svolení NK ČR.

Národní knihovna ČR
Klementinum 190
110 00 Praha 1

kramerus@nkp.cz

3260

1.

Svatováclavská zemská trestnice v Praze.

Historický nástin

od

EDVARDA HEROLDA.

Se 3 vyobrazeními.

V PRAZE.

NAKLADATEL I. L. KOBER KNIHKUPECTVÍ.
1890.

1080203

NÁRODNÍ KNIHOVNA

1000362234

54 Y 1633

Z p r e z e n ě n ě n o

(1. vyd. - vzác. vyd.)

8. 9. 1981

X

Kde nyní zemská trestnice své žluté zdi se zamříženy okny rozkládá a kterou město zakoupilo a mimo kostelík zbourati dá, vzniknou řady nových domův a ulic, jež se s níže položenými podskalskými ulicemi spojí.

Trestnice přeložena byla do nového stavení, všemi požadavky a zkušenostmi nové doby zařízeného, které na širém poli nedaleko Pankráce vystavěno a kam i trestanci 12. září r. 1889. dopraveni byli. V Praze jest každá půl země dějinami posvěcena a mnohá budova dvojnásobně zajímavá svými a svých bývalých obyvatelův osudy.

Vzijeme-li se do XII. stol. spatříme vůkol vlnitou skalnatou půdu k východu vystupující, k severu (Starému městu) a jihu (Vyšehradu) se snižující a příkře na západ jako šedivé skalstvo k břehu stříbropěnné Vltavy se nížící. Břeh pod touto skalou jest velice malebný. Zdmi opatřené a stromy vroubené domky stojí pod skalou, na níž jednotlivé chatrče a domy mezi křovím a stromovím se bělají, při řece samé leží množství dříví a trámů v prostorách plaňkami obražených. Ulice jimi se proplétající a plavčíky, rybáři a vozky jsouc oživena, jmenuje se jako podnes „pod skalou“, „Podskalí“. Na skalnaté výšině (na které se nyní trestnice nalézají) stojí jednotlivé skupiny břez, které nedaleko v prohlubenině v háječek „Březenka“ zvaný se rozšířily, kde ze skalní trhliny křišťálový pramen prýští, ježž lid až do XV. stol. „Pučkou“ zval. Zříš tu ženy a děti s nádobami tam pospíchat, aby ledové vody nabraly, neboť obsahuje sílu zázračnou. S vypočítavostí zřizovaly se tu později lázeňské domy, avšak pramen sám byl každému přístupný, jinak by, jak dí pověst, vyschl. *)

Nedaleko tohoto pramene viděti bylo již před rokem 1180. kulatou stavbu románskou, podobnou oné v Poštovské ulici, v Štěpánské zahradě a na Vyšehradě, jež zemskému patronu sv. Václavu jest posvěcena. Na doštřel stojí větší kostel s věží. Jest to kostel sv. Petra již před r. 1115. založený. V kostele tomto našel r.

*) Ještě dnešního dne vázne na majetku václavských lázní závazek, že studánka k všeobecné potřebě je volna.

1091. Zderad, jenž od Břetislava II. u Olomouce byl zabit, poslední odpočinek, pročez lid nazval kostel a vůkolí na „Zderaze“. Asi r. 1190. nastal zde čilejší život. Začato se stavbou kláštera, jejž zbožní bratři Kojata a Všebor, synové bohatého Hrabice, založili. Brzo vyskytli se ještě jiní dobrodincové, kteří „rytířům“ hrobu Páně dvory, půdu a zem darovali.

Zdá se, že již tehdy trh, jinak známý a nedaleko silnice, která ke knížecímu Vyšehradu vedla, ležící, významu svého pozbyl.

V brzku přistěhovali se ke klášteru lidé, kteří tichou krajinu oživili. Během času povstaly za březovým háječkem domy a ulice, březový háj mizel a rytířové hrobu Páně vystavěli lázeňský dům, jakož i druhé stavení nedaleko kostela sv. Václava pro probšta.

Z tohoto domu měl představený kláštera rozkošnou vyhlídku na vltavské údolí. Přes dvory a zahrady podskalské bylo viděti Vltavu, která jsouc rozbouřena četnými běh její zarážejícími skalisky se šumným hukotem proudí. Protější břeh, jenž ještě před málo lety tmavým lesem byl zastíněn, podlehl tu a tam rozvoji, a na jeho místě povstaly jednotlivé dvory i chatrče stromovým obklopené.

Podobně byly pahorky, tvořící s mohutným lesnatým kopcem sv. Vavřince tiché údolí košířské, zalesněny. Dále bylo viděti vesnice na Újezdě, jakož i onen skalní hřbet, na němž hrad Libušin a sv. Václava stál. Krásnější však a romantičtější byla jižní strana, kde se zlatý

Vyšehrad, sídlo našich vévodův vypínal. Tenkrát trčela tam ještě do výše věž, směle na výběžku skalním vystavěná, naproti ní pak skály, na kterých zříceniny dívčího hradu (Děvína) se nalézají. Řetěz pahorků místy lesnatých ztrácel se v modré, mlhavé dálce. Byl to rozkošný pohled a nebylo divu, že král Václav IV. obrazem tím byv okouzlen, sobě umínil, že zde zámek anebo dvůr založí, neboť domy v dusném Starém městě Králův dvůr i Černý orel byly mu příliš těsné a bezvzdušné. R. 1380. dal si předvolati probošta a žádal od něho onu výšinu i s domem proboštským, slíbiv, že mu vystaví větší dům, jakož i že po své smrti klášteru dvůr, zahradu i dům zanechá. Probošt poradil se s konventem, který své svolení dal, načež rychle se stavbou započato, avšak zvolna pokračováno, neboť politické události, hrozící válka občanská, a zajetí krále (1394.) byly příčinou, že teprve r. 1399. dvůr a kostel dostavěny byly.

Dle Sadelerova prospektu Prahy bylo to stavení hradu podobné s vysokou věží bohatými zahradami obklopené. I kostel sv. Václava byl znovu vystavěn a nižší věží opatřen. Nový tento proboštský dům stál v severovýchodním koutě zahrady, jsa velkou zdí obehnán. Ze dvora Králového vedla asi pohodlná cesta k lázním.

Václav po prvním zajetí ku každému jsa nedůvěřiv uchýlil se na silně opevněný Točník, nechav nové stavby nábytkem z Vyšehradského paláce zaopatřiti; sem přesídlil však teprve roku 1403. po svém útěku z Vídně, kamž jej milý bratr jeho Zikmund jako za-

jatce roku 1402. přivezl a doзору vévody Leopolda zanechal. Zde udobřil se král Václav s několika pány „svazku panského“ jemu nepřátelského, hrdým Hynkem Berkou z Dubé, nejvyšším zemským sudím na Hohensteině, jemuž také úřad ten ponechal, Břeňkem Švihovským z Riesenberku na Skále, a udatným Bočkem z Kunštátu a z Poděbrad, jež vrchním písařem jmenoval. Pánové tito stali se nyní úhlavními nepřátely krále Zikmunda a došli proto milosti královny.

Z ostatních pánův, jako ku př. z přemocných Rožmberků, Švamberků, Michaloviců aneb Berků neodvážil se žádný prahu králova dvoru překročiti.

Zde měl tedy král Václav nevelký a pyšnými pány málo navštěvovaný dvůr a v síních stavení toho ozívaly se nyní často veselé pitky, jimž král od prvního svého zajetí velice holdoval. Mnohá útulná komůrka skrývala též ve svém nitru krasavice, které králi starosti s čela polibky svými zaháněly.

Václav dlel zde nahoře mnohem raději než dole na těsném Starém Městě, a těch málo dnů byly také nejslavnější pro dvůr králový na Zderaze, jež náhlou smrtí královou (1419.) na novém hradě kundratickém konec svůj vzaly. R. 1420. dobyli Husité kláštera zderazského a zničili jej, při čemž také kostel sv. Václava byl poškozen a dvůr vydrancován.

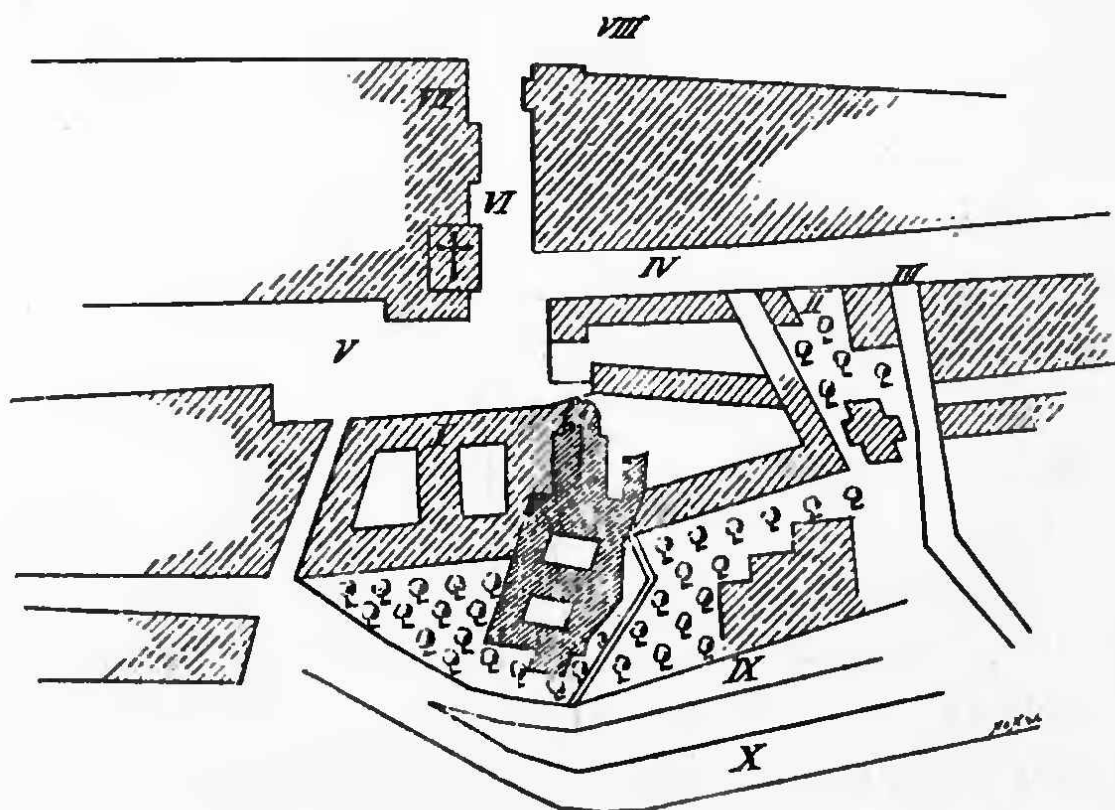
Zikmund nikdy nenavštěvoval dvoru toho, ačkoli za kastelána tam usadil jakéhosi Prokopa, jenž zároveň radním písařem Nového Města byl.

R. 1439. prchl sem lidumilností svou u Pražanův oblíbený kostnický biskup Filibert, neboť dole v městě řádil mor denně na sta lidských obětí vyžadující. Zdá se však, že Filibert zárodek smrti již s sebou přinesl,

neboť nedlouho potom podlehl také této nemoci. Velká byla bolest a smutek lidu, když bezduchou schránku za veliké slávy do zámku přenesli, kde v chrámě byla pohřbena. Filibert byl onen r. 1433. basilejským koncilem poslaný legat, jenž také současně správu arcibiskupství

převzal a Tabority znesvěcené kostely znovu vysvětil, mezi nimiž se i kostel sv. Václava nalézal. Světil na kněze jak katolíky tak utrakvisty a udílel věřícím svátost oltářní pod jednou i pod obojí. Za farní chrám

I. Trestnice.	VI. Resslová ulice.
II. Václavské lázně.	VII. Česká technika.
III. Kočičí ulice.	VIII. Karlovo náměstí.
IV. Václavská ulice.	IX. Podskalská třída.
V. Na Zderaze.	X. Palackého nábreží.

povýšený kostel sv. Václava byl během času tak chatrný, že toliko velikými oběťmi mohl býti obnoven. K tomu účelu zapůjčil císař Rudolf II. jistou částku, a sládci činili seč možno, aby kostel udrželi. Úpadek kostela připisován jest faráři Pavlu Panimondesovi Hor-

skému, jenž byv dříve členem utrakvistické konsistoře stal se katolíkem a od biskupa nitranského dal se na kněze posvětit. Poněvadž ho utrakvisté pronásledovali a příslušníci fary sv. Václava mu neplatili, stal se mrzutým a ne právě lidumilným. Kaplana, kterého sobě zvolil, trýznil seč mohl, dal mu málo a špatnou stravu a pro změnu ho jednou stloukl a zavřel do sklepa, načež ubohý muž nucen byl sklepním otvorem prchnouti. Protože Pavel od obce žádných peněz obdržeti nemohl, opustil faru a byl na uprázdněné právě opatství emauzské dosazen. Radość farních osadníků nad jeho vzdálením netrvala dlouho, neboť císař Rudolf podřídil farní úřad u sv. Václava emauzskému opatu.

Přestoupení ke katolické víře zjednalo Panimondovi mnoho nepřátel, kteří kde mohli jej zlobili, tak že r. 1598. úřadu svého se vzdal a klášter opustil. Potom přistěhovali se do fary lutheranští kněží, kteří tu tak dlouho sídlili, až Lichtenšteinovo nařízení posledního faráře Adama Klementa r. 1621. z úřadu a země vyhnalo.

Dvě léta později obydleli starou faru mezi lázněmi a kostelem stojící dva z Vlach přistěhovalí bosáci řádu sv. Augustina, P. Sixt, rodilý Moravan a P. Severinus, Němec. Císař Ferdinand II. daroval jim k stavbě kláštera zříceniny bývalého dvoru královského, jenž už v polovici XVI. stol. smutně se skály pohlížel. Brzo se našlo dosti dobrodincův, neboť každý pospíšil si zbožnými dárky oddanost a horlivost ve víře na jevo dáti, aby nedůvěře Lichtenšteinově a jeho slídicův ušel.

Roku 1626. započato pod dozorem Karla Mělnického se stavbou kláštera a bezpochyby ponechány staré pevné zdi.

Dvacet let později dokončilo se také znovuzřízení kostela, který téhož roku od pražských chudých vysoce ctěný arcibiskup kardinál Harrach vysvětil.

Císař Ferdinand III. byl zvláštní ctitel sv. Václava a navštěvoval se zálibou světcí tomuto založené kostely. Byl-li v Praze, navštívil vždy klášter tento a po mši svaté sedával pak v refektáři se svým už z Vídně známým a milovaným převorem Augustinem a Santa Clara de Monte Falco.

Převor byl muž vážný a v jeho obličeji se zrcadlil hluboký zármutek, nikdo však kromě Ferdinanda neznal tajné starosti a duševního bolu jeho. Za doby, kdy převor ještě své světské jméno měl, nazýval se Václav Rudolf a byl synem udatného, umění milovného rytíře Krištofa Haranta z Polžic, jenž jako třetí oběť na staroměstském popravišti 21. července r. 1621. stát byl. Po čtvrt století žili bratři bezstarostně oddávající se toliko klášterním povinnostem. Přepadnutí Malé strany od Švédů způsobilo jim nemalý strach, neboť klášter jejich stál právě jako emauzský hrdě a vyzývavě na skalnatém břehu a někdy přilítly železní poslové smrti až do klášterní budovy, aniž by jí však nějak uškodili; též oni chopili se jako ostatní muži zbraně proti Švédům. R. 1653. vyšlo z nich opět několik, tentokráte však opatření jsouce zbraní duševní, aby protestanty v Kostelci n. Orlicí, Lomnici, Poličanech atd. na katolictví obrátili.

Kdežto mniši v Lomnici výřečností svou se namáhali, seděl bratr Jindřich mědiryjec klidně ve své komůrce, namáhaje oči své zhotovením kopií Škretových obrazův. Jiný bratr Konstantin, rovněž mědiryjec, ryl většinou obrazy posvátné. I spisovatelé byli mezi Augustiny, tak ku př. sepsal P. Maxmilian r. 1728. pět zpěvů Davida, Bílou a červenou růží, a r. 1778. P. Josef knihu hospodářskou.

Dobří ti mnichové nebyli pouze duševními ochránci, ale též opatrovníci nemocných, neboť když roku 1713. v Praze mor řádil, pospíšili k nemocným a snažili se i tělo i duši zachovati, kterouž obětavost však sedm z nich životem zaplatilo. Roku 1730. zemřel zde jakýsi P. Josef jsa za světce vyhlášen, syn jednoho pastora, jenž se později stal katolíkem.

Tak žili mnichové mírumilovně a zbožně až do r. 1785., kdy klášter byl zrušen a kostel odsvěcen, 23 kněží a 5 nižších duchovních do výslužby dáno, útulek svůj za roční nájemné vojsku přenechavši, které zde prádelnu zařídilo, kdežto kostel ve skladiště vojenské byl přeměněn.

Některé knihy a rukopisy dány byly do c. k. knihovny, obrazy, mezi nimi několik Škretových, prodány dílem do Drážďan dílem do kostelův a soukromníkům; obraz hlavního oltáře, „sv. Václav“ jakož i několik soch dostalo se do Staré Boleslavi.

Klášteřa užito později za skladiště pro zemskou obranu a pak za kasárna; r. 1809. však stala se z něho zemská trestnice pro zločince obojího pohlaví. Až do r. 1826. kázali Františkáni v tamní chodbě klášterní,

sloužena zde i mše svatá, načež kostel sv. Václava opět původnímu účelu svému byl odevzdán ba i zvláštní farář jmenován. Roku 1856. převzali Redemptoristé správu kostela, načež místo farní zaniklo, aby třináct let později po odstranění prvních znovu povstalo.

Časem se příval zločinců tak šířil, že bylo vystavěti dvě postranní budovy, a i tyto nepostačovaly, takže roku 1868. již i přiléhající historicky zajímavé lázně Václavovy měly se přibrati a pro trestance zříditi. Na štěstí se tak nestalo, neboť nejtěžší trestanci dopraveni do Kartouz anebo rozděleni do jiných vězení. Následujícího roku zvýšen počet trestanců na 1500, mezi nimiž bylo 17 politických na 53 léta těžkého vězení odsouzených. Z těch bylo 9 redaktorův, kteří mimo to peněžitou pokutu 24.000 zl. zaplatili. Stalo se to onoho památného času chorobného liberalismu, kdy chtěli politické trestance tak ochotně spoutati okovy, jež krátce před tím sprostým zločincům odňaty byly.

Že se trestanci často pokoušeli o útěk, není divu; mohli to zkusiti, neboť jim nepřekážely žádné okovy a kus chleba na svobodě chutná příjemněji než ve vězení. To si asi myslil také zde zajatý pruský švindlér Prost (1869.), jenž už měl vše k smělému útěku připraveno, když tu pojednou vstoupila komise, jíž všechny místnosti prohlédnouti bylo, do jeho vězení, ježto den před tím čtyři trestanci uprchli — to bylo ovšem velmi nemilé překvapení a Prost nemohl nezůstat.

Tehdejší strava nezáležela sice z uzenek, ale

často z oněch malých žlutých kuliček, které v 15. století známý kardinál a pozdější papež Eneáš Sylvius za přítomnosti své v Jindř. Hradci požehnal, a to z hrachu.

Toho jídla dostalo se trestancům také ve svátek všech svatých r. 1869. Svátek a hrách! žluč tu překypěla, vězňové začali se bouřiti, takže teprve strážníky trestnice přemoženi byli.

Stálým horkem r. 1873. povstal mezi trestanci skorbút, nemocnice se plnila a úředníci věnovali nyní pozornost svou též manipulaci stravovatele, a také mnoho se nyní změnilo. Strava trestanců každodenně od toho času úředníky zemského soudu ochutnávána, takže jest dnes tak dobra a zdrava, že by mnohý poctivý chudý občan Bohu děkoval, kdyby se takové domohl. Zažili však též trestníci jeden radostný den. Roku 1867. dne 8. června odbývána v Pešti korunovace; téhož času byli trestanci velké mši sv. v kostele přítomni, po čemž utvořili na dvoře čtverec kolem hudebního sboru svých spoluvězňův. Potom přišel c. k. rada rytíř z Ludvigů provázen jsa ředitelem trestnice a ostatními úředními osobami a sdělil nejvyšší čin milosti, jímž 42 trestanci na svobodu propuštění, napomenuv je, aby na svobodu propuštění bezúhonným životem milosti té hodni se ukázali. Za nesmírného jásotu odevzdány jim staré šaty, načež vězňové ihned trestnici opustili.

Bývalý klášter Augustinský zachoval se podnes toliko zevnějškem svým, jako ku př. ze 17. stol. pocházející převorská stavení ve druhém dvoře a jednoduchá, klenutá křížová chodba s Rajským dvorem, nyní

travou porostlým a stromů prostým. Bohužel se obojí vřadilo v novou čáru regulační a sbourá se jako ostatní stavení kromě kostela, ve kterém se městské museum umístiti má. Ve vnitřku starého kláštera přeměněny ovšem dle potřeby pokoje síně a komory, a nadarmo bychom hledali starého refektáře, ve kterém se Ferdinand III. jako host zdržoval.

Protože trestanci dle tříd rozdělení jsou, naleznou vzdělanci zaměstnání v kanceláři, kdežto řemeslníci v řemeslu svém pokračovati mohou, a ti, již žádného neznají, se nějakému zde přiučí.

Mladí trestanci mají zde zvláštní oddělení, ve kterém se vše zhotovuje, čeho k oděvu trestance nejen této trestnice, ale i ostatních a mimočeských třeba.

Ještě před několika lety byly zde i ženštiny, pro které nyní v Řepích zvláštní budova určena, která jest pod dozorem Milosrdných sester, jichž hlavní sídlo v Praze se nalézá.

V kostele možno viděti ještě kůr pro ženské silně zamřížený, kdežto mužští dole v kostele pobožnost svou konávali. Presbytorium, ve kterém jednoduchý hlavní oltář s dřevěným křížem a bolestnou Pannou Marií se nalézá, jest gotické dílo z doby Václava IV., taktéž úzká, dlouhá okna, z nichž prostřední s původní okrasou pěkně jsou zachovalá. Kostel sám jest okras prost, byl Augustiny přestavěn, kteří přišpičatělá stará okna v barokní přeměnili a klenutí freskovými obrazy ze života sv. Václava okrášliti dali.

Na stěnách visí olejové malby křížovou cestu před-

stavující. Mimo hlavní oltář jsou zde ještě dva jiné, jeden sv. Václavu a druhý sv. Janu Nepomuckému zasvěcený. Pod kazatelnou stojí křtitelnice. Též několik náhrobních kamenů s málo čitelnými nápisy zachováno.

Jeden z nich před oltářem sv. Václava kryje pozůstatky zemřelého císařského komořího hraběte Ferdinanda de Magnolis, mnoho jiných nečitelných nalezneme pod lavicemi.

V sakristii jsou ještě staré okrasy sochařské, na stropu korunovace P. Marie a dvě události ze života sv. Václava.

Před několika lety měl býti na pozemcích trestnice mohutný soudní palác vystavěn ve slohu renaissančním s bohatou fačadou. Bohužel se tak později nestalo. Plány, které se tehdejšímu ministrovi Pražákovi velmi líbily, vypracovali stavitelé Baum a Münzberger.

